

Biblioteka
JANUS

Biblioteka

JANUS

LARS FR. H. SVENDSEN

Trump i filozofi

Što nas o filozofiji može naučiti najmanje filozofska osoba u povijesti

Naslov izvornika

Trump og filosofene

Hvordan et studium av historiens minst filosofiske mann kan lare
deg forbloffende mye om filosofi

Copyright © Lars Fr. Svendsen, Pangolin Forlag 2026

Objavljeno u dogovoru sa Stilton Literary Agency

© za hrvatsko izdanje:

TIM press d.o.o.

tim.press@tim-press.hr

www.tim-press.hr

Sva prava pridržana

ISBN 978-953-369-079-7

Objavljivanje ove knjige finansijski je potpomogla NORLA,
Norwegian Literature Abroad

Lars Fr. H. Svendsen

TRUMP I FILOZOFI

Što nas o filozofiji može naučiti najmanje
filozofska osoba u povijesti

S norveškoga preveo

Ante Sičić

Zagreb, 2026.

Sadržaj

Predgovor	7
Platon: Neravnoteža duše	15
Aristotel: Državnik bez vrlina	23
Ciceron: Raspad republike	33
Seneka: Muškarac bez samokontrole	41
Sveti Augustin: Iskrivljeno samoljublje	49
Toma Akvinski: Odsutnost općeg dobra	57
William Occam: Nominalizam moći	65
Niccoló Machiavelli: Antirepublikanski vladar	71
Thomas Hobbes: Levijatan nakon pada zakona	79
Baruch de Spinoza: Politika kao afekt	87
Montesquieu: Odsutnost duha	95
John Locke: Preziranje božanskog zakona	101
Jean-Jacques Rousseau: Iskwareno samoljublje	109
David Hume: Rob strastima	117
Adam Smith: Pristrani promatrač	125
Immanuel Kant: Neobrazovani autokrat	133
Edmund Burke: Populist u ruhu konzervativca	143
Mary Wollstonecraft: Neliberalni aristokrat	151
G. W. F. Hegel: Regresija duha	159
Arthur Schopenhauer: Tragični egoist	169
Alexis de Tocqueville: Despot demokracije	177
John Stuart Mill: Neprijatelj slobode	185
Karl Marx: MAGA kao opijum za narod	195
Søren Kierkegaard: Estetika očaja	203
Friedrich Nietzsche: Izvršitelj nihilizma	211
Ernst Cassirer: Politika kao mit	219

Carl Schmitt: Prazni suveren	229
Walter Benjamin: Destruktivni estetičar	239
Friedrich Hayek: Stjegonoša ropstva	245
Leo Strauss: Samouništenje liberalizma	255
Michael Oakeshott: Karikatura racionalizma i negacija tradicije	263
Karl Popper: Kritika kao izdajstvo	271
Simone Weil: Zakon težine moći	279
Simone de Beauvoir: Bijeg ozbiljnoga čovjeka od slobode	287
Hannah Arendt: Kolaps politike	295
Isaiah Berlin: Populistički monizam	303
John Rawls: Nepravедnost kao nerazložnost	313
Michel Foucault: Povratak monarha	321
Alasdair MacIntyre: Čovjek bez prakse	329
Jean Baudrillard: Politika simulakrumā	335
Richard Rorty: Populist bez ironije	343
„Lažni“ pogovor Donalda J. Trumpa	351
O autoru	353

Predgovor

U stvarnom smo vremenu vidjeli kako se Donald Trump odmiče od uloge vrlo bogatog biznismena, plejboja i *reality*-zvijezde te preuzima ulogu najmoćnijeg čovjeka svijeta. Kako uopće možemo razumjeti takvu osobu? Postavio sam si pitanje kako bi Trump izgledao u filozofskim očima prošlosti. Mogu li nam klasični koncepti političke filozofije – stvoreni kako bi se razumjelo vlast, slobodu, autoritet i zajednicu – reći nešto značajno o političkom fenomenu koji očito živi od potkopavanja upravo tih koncepata? Iz te je misli izrasla ideja o pisanju niza tekstova utemeljenih na perspektivama najvažnijih političkih filozofa od antike pa do danas. Knjiga nosi nezaobilazno komičnu notu koja proizlazi iz očite neusklađenosti između alata i teme. Shvaćanje Trumpa preko Platonovih, Aristotelovih, Hobbesovih ili Kantovih pojmova može zvučati kao pretjerano tumačenje, gotovo kao neka vrsta intelektualne šale. Istovremeno je upravo ta napetost zanimljiva budući da se filozofiju upošljava protiv objekta koji se suprotstavlja filozofskom poretku. U tom smislu knjiga nije samo proučavanje Trumpa, već i toga što nam politička filozofija može – i što ne može – pružiti kad se sukobi s političkom figurom koja je bauk našega doba.

Knjiga se odnosi na Trumpa kao političara, onako kako se razvijao od 16. lipnja 2015., odnosno od dana kad

je s govornice u Trump Toweru u New Yorku najavio svoju kandidaturu na predsjedničkim izborima 2016. riječima: „*I am officially running for President of the United States.*“^{*} To ne označava samo formalnu polazišnu točku, već i retorički i politički prekid u kojem Trump stupa na političku scenu kao glavni akter, a ne više kao marginalni komentator. On je, doduše, i prije bio aktivan na marginama politike, u obliku poneke izjave o političkim pitanjima i protivnicima kao i o razmatranjima predsjedničke kandidature za Reformsku i za Republikansku stranku. Ipak, Trump se tek od 2015. pojavljuje kao koherentan politički fenomen. Trump kao privatna osoba zanima me u puno manjoj mjeri, iako na sebi karakterističan način stalno potkopava razliku između osobe i funkcije. Njegovo više-manje kronično miješanje vlastita identiteta i predsjedničke uloge svojevrsan je politički potez, no to analiziram prvenstveno kao dio njegove javne prakse, ne kao psihološki problem. Stoga pretpostavljam da je Trump „pri zdravoj pameti“ unatoč nekim tvrdnjama o kognitivnim oštećenjima koje su pogotovo aktualne posljednjih godina. Drugim riječima, moja analiza pretpostavlja da Trump u širem smislu sebe shvaća kao racionalna političkog aktera. Iako se u svojem drugom mandatu doima ekstremniji nego u prvom, to predstavlja radikalizaciju, a ne prekid. Njegov je kontinuitet u politici i retorici očit, uzimajući u obzir značajnu razliku da su figure koje su ga prije držale na uzici danas u velikoj mjeri odsutne. Na temelju toga istražujem kako Trump izgleda kad se sagleda u svjetlu širokog spektra političko-filozofskih teorija.

Ja, naravno, ne znam kako bi ovaj četrdeset jedan filozof zapravo procijenio Trumpa kada bi ga vidjeli u

^{*} „Službeno se kandidiram za predsjednika Sjedinjenih Američkih Država“ (op. prev.).

nesputanom izdanju. Međutim, za sobom su ostavili tekstove koji nam omogućuju više od pukih nagađanja, koji funkcioniraju kao intelektualni vodiči. Moje analize ne odražavaju nužno moje vlastito mišljenje o Trumpu – njega sam pak izrazio u nekoliko drugih konteksta – već po svemu sudeći realistična mišljenja različitih filozofa, uzimajući u obzir njihove pojmove, problematike i normativne pretpostavke. Rezultati analiza njihovih razmišljanja ne poklapaju se uvijek s mojim političkim procjenama. S nekim od njihovih mišljenja u velikoj se mjeri slažem, s nekim ne. Na primjer, ne slažem se ni s Platonovim pogledom na demokraciju, Machiavellijevim pogledom na realpolitiku, Marxovim pogledom na tržišno gospodarstvo ni Schmittovim pogledom na liberalizam, ali to je u ovom kontekstu sporedno. U ovom sam projektu pokušao preuzeti ulogu neke vrste medija za iskazivanje mišljenja različitih filozofa, a ne njihova suca ili urednika. Međutim, neke su kritičke primjedbe bile neizbježne, pogotovo u slučajevima u kojima su i same imale iste nedostatke zbog kojih su kritizirale Trumpa. Dakako, moja primjena misli filozofa nije neutralna. Neizbježno je da i ona bude obojena mojim vlastitim procjenama Trumpa, u odabiru, isticanju i tumačenju. Pristaša pokreta MAGA koji stavi Hegelove ili Nietzscheove naočale za gledanje Trumpa, zasigurno bi istaknuo druge njegove osobine nego „moji“ Hegel i Nietzsche. Ipak, nastojao sam da sve analize imaju čvrsto uporište u tekstovima tih mislilaca. Neslaganje između mojih i čitateljevih zaključaka nije samo moguće, već i očekivano.

Sve su analize u ovoj knjizi vrlo lako mogle biti značajno opširnije. Strogo uzevši, svaka od njih mogla je biti knjiga za sebe. Umjesto toga odabrao sam drugu strategiju: dati širok raspon mišljenja koji se proteže od

početka filozofije do današnjice, s jednog kraja političkog spektra do drugog. Ambicija mi je bila širina umjesto iscrpne dubine, pregled umjesto sustavne cjelovitosti. Činjenica da sam se ograničio na pokojne filozofe ima jednostavno metodično objašnjenje: živući filozofi sami mogu dati svoje mišljenje na temu. Knjiga ima dvije svrhe. Prva je usmjeriti pozornost na najsnažniju političku figuru našega vremena sagledavajući je iz neočekivanih kutova. Druga je dati jezgrovit uvod u središnje značajke niza političkih filozofija povezujući ih s jednim te istim, najrelevantnijim primjerom. Upravo zato što se svi tekstovi odnose na isti objekt, dolazi i do određenog preklapanja između analiza. Platonov pogled na osobu poput Trumpa poprilično je sličan Aristotelovu, dok se kod Machiavellija, Kierkegaarda ili Beauvoir pojavljuje potpuno drukčija figura. „Naočale“ različitih filozofa predstavljaju različite strane Trumpa i trampizma. Neki se filozofi, prema mojoj analizi, naročito zanimaju za njegovu „dušu“ ili karakter, drugi za njegov odnos prema institucijama, moći i normama, a većina njih za interakciju između tih razina. Neki se fokusiraju na Trumpa kao osobu, drugi na to što nam uspon takve političke figure može reći o aktualnome vremenu. U nedostatku očitoga logičkog principa za organiziranje ovih tekstova, odabrao sam onaj najjednostavniji: poredati filozofe prema godini rođenja. Stoga ih se može čitati bilo kojim redoslijedom. Osobno najzanimljivijima smatram analize u drugom dijelu knjige s obzirom na to da su ondje veće varijacije, dok netko drugi možda najviše izvuče iz antičkih ili srednjovjekovnih tekstova. Budući da su neki filozofi manje pristupačni od drugih, različite analize pomalo variraju kada je riječ o dubini shvaćanja. Bez obzira na to, nastojao sam sve napisano gradivo učiniti lako razumljivim za

„običnog“ čitatelja bez posebnih predznanja u filozofiji. Stoga imam samo jednu preporuku: počnite s misliocem koji vas najviše zanima.

Dok ovo pišem, Trump je upravo održao obraćanje naciji u kojem sumira svoju prvu godinu drugoga predsjedničkog mandata. Dosljedno svojem ustaljenom retoričkom obrascu, predstavlja prvu godinu kao neprekinuti niz pobjeda, kao potvrdu vlastite moći i političkog rasuđivanja. Međutim, njegovo je prikazivanje samog sebe u očitome nesrazmjeru s time kako tu situaciju shvaća sve veći broj američkih birača. Ankete ukazuju ne samo na sve manju podršku, već i na sve veći zamor, čak i među biračkim grupama koje su mu prije bile odane. Istovremeno se čini da je njegov utjecaj na Republikansku stranku vidno slabiji nego prije, prožet većim internim otporima, otvorenijim rivalstvom i manje nedvojbenom odanošću Trumpu kao osobi. Stoga je prirodno postaviti pitanje o tome jesmo li već prošli točku u kojoj je njegova politička i simbolička moć doživjela svoj vrhunac.

To svakako ne mijenja temeljnu činjenicu da je Trump i dalje političar koji je više od ikoga drugog obilježio svjetsku politiku u posljednje vrijeme. Njegovo predsjedništvo nije samo prožeto konkretnim političkim odlukama, već i kršenjem ustaljenih normi diplomatske suradnje, institucionalne odanosti i političke odgovornosti. Na taj je način doprinio širenju okvira mogućnosti politike u SAD-u, ali i u međunarodnim okvirima. Geopolitičke posljedice tog širenja osjećat će se dugo nakon Trumpova mandata. Savezništva su oslabljena, međunarodne institucije dovedene u sumnju, a povjerenje u obvezujuću suradnju smanjeno. Takve se promjene ne mogu samo tako poništiti promjenom političkog vodstva. One prodiru u političke kulture, strateške procjene i očekivanja

drugih država od američke vanjske politike. Jednom kad Trump napusti političku scenu, politička se klima neće automatski vratiti na prethodno normalno stanje. Pokret MAGA opstat će čak i kad nestane njegova centralna figura. Dakako, pokretu će nedostajati osoba koja ga je zahvaljujući svojoj karizmi i polarizirajućoj prisutnosti držala na okupu, ali stavovi, mišljenja i emocije koji joj ulijevaju snagu nastaviti će djelovati. U tome smislu Trump utjelovljuje dublje političke i kulturne napetosti koje će još dugo prožimati američku i globalnu politiku.

Upravo je zato korisno provesti filozofske analize Trumpa i pokreta MAGA. Taj se fenomen ne može u potpunosti razumjeti pojedinačnim događajima, taktičkim procjenama ili osobnim psihološkim objašnjenjima. To postavlja temeljna pitanja o autoritetu, odanosti, istini, slobodi, institucijama i političkoj racionalnosti – pitanja za čije je rasvjetljivanje filozofija razvila pojmove i teorije. Filozofski pristup može pridonijeti podizanju analize iznad dnevnog toka vijesti i pružiti širu perspektivu o tome koje su norme osporene, koji su koncepti promijenjeni i koji su oblici političke subjektivnosti dobili uporište. Time političke analize ne samo da mogu funkcionirati kao kritike, već i kao pokušaj razumijevanja kakav politički fenomen Trump i MAGA predstavljaju te zašto se taj fenomen pokazao tako otpornim na činjenice, institucionalne protusile i moralne apele.

Bilo da imamo pozitivan ili negativan stav prema Trumpu, trebamo se moći složiti oko jednoga: ovakvog predsjednika nikada dosad nismo vidjeli! On je figura svjetske povijesti. Upravo će zato dugo nakon što ga više ne bude ostati tema budućih filozofa, koji će pokušati razumjeti kako se političke institucije trebaju organizirati te koje bi osobine jedan politički vođa trebao a koje ne bi

John Locke: Preziranje božanskog zakona

John Locke (1632. – 1704.) jedan je od utemeljitelja modernog liberalizma. Njegova je politička filozofija formulirala novo poimanje odnosa pojedinca i države, moći i slobode te znanja i odgovornosti. Liberalna je država utemeljena na građanskome razumu, toleranciji i povjerenju u racionalnost zakona. U modernoj se političkoj teoriji Locke tretira kao začetnika sekularnog razumijevanja prava te kao filozofa koji je postavio temelje modernog konstitucionalizma odvajanjem politike i teologije. No to je pretjerano pojednostavljivanje njegove filozofije. Za Locke Božji zakon nije kulturalni višak koji bismo trebali ignorirati. On je zapravo sama središnjica koja njegovu političku filozofiju drži na okupu. Lockeova je temeljna tvrdnja da ljudi nisu slobodni *od* Boga, već slobodni *zbog* njega. Bog posjeduje naše živote jer nas je stvorio i upravo zbog toga nijedan zemaljski vladar ne može zahtijevati neograničenu moć nad pojedincima. Bog postavlja granice političkog autoriteta. Ljudska je moć stoga uvijek izvedena, nikad apsolutna.

Lockeova se politička filozofija stoga može tumačiti kao kršćansko-filozofska obrana slobode, istine, neovisnog rasuđivanja i ograničene moći. U svjetlu te tradicije, Trump nastupa kao politička figura koja krši sve temeljne norme koje prema Locke moraju biti zadovoljene kako bi društvo bilo slobodno. Dok Locke njeguje razum,

poniznost, zavjet istine i poštovanje prirodnih zakona, Trump njeguje nagone, nametljivost, strateške laži i moć kao privatno vlasništvo.

Lockeova je epistemologija važna polazišna točka za takvu kritiku. On tvrdi da je čovjek pri rođenju *tabula rasa*, prazna ploča koja se postupno ispisuje iskustvom. Znanje ne proizlazi iz urođenih ideja, već iz osjeta i refleksije. To načelo ima političke implikacije: budući da ljudi dijele jednaku sposobnost da osjete i razumno rezoniraju, mogu biti slobodni i jednaki. Mogućnost iskustva prema Lockeu je dana od Boga, koji je čovjeka stvorio s osjetima, razumom i sposobnošću refleksije. Ispravno je korištenje tim sposobnostima i intelektualna i religijska dužnost: upravo se zahvaljujući njima čovjek može približiti istini koju nam je Bog pri stvaranju podario. Locke time upotrebu razuma povezuje s moralnom odgovornošću. Više puta upozorava na samoobmanu i ravnodušnost pri traženju istine te naglašava da je izvrtanje istine u korist vlastitih interesa vrijeđanje Boga kao izvora sve istine.

Lockeu se često pripisuje shvaćanje ljudi kao izoliranih „društvenih atoma“ bez trajne veze sa širom zajednicom. Međutim, to tumačenje previđa središnju značajku njegove antropologije: čovjek je po svojoj prirodi društveno biće. Locke tu glavnu misao jasno naglašava kad tvrdi da je Bog stvorio čovjeka sa sposobnošću da komunicira putem jezika upravo zato što jezik ljude ujedinjuje u zajednicu. Za Lockeja, dakle, pojedinac ne egzistira kao izolirana jedinka. To vrijedi od samog početka čovjekova života i odnosa s drugima, a jezik – alat međuljudskog razumijevanja – dan je zajednici upravo kako bi joj se omogućilo održanje.

Za Lockeja je stoga pouzdanost jezika i spoznajno i moralno pitanje. Funkcija je riječi prenošenje misli na način

koji omogućuje komunikaciju. Kada se jezikom koristi za svjesno zbunjivanje, zavaravanje ili prikrivanje istine, krši se njegova temeljna obveza. Laži, *obmane*, zamagljivanje istine i retorička manipulacija stoga predstavljaju ono što on zove „zlouporabom riječi“, koja potkopava i racionalnost i povjerenje. Zlouporaba jezika za Lockeja je pokazatelj moralnog propadanja budući da raskida vezu između misli i izraza te onemogućuje međuljudsku interakciju.

Trumpova uporaba jezika, uz pretjerivanja, uvrede i neistinite tvrdnje, primjer je takve zlouporabe. Ona uništava mogućnost međusobnog razumijevanja. Prema tom shvaćanju, Trump krši moralni temelj komunikacije, a razumna zajednica trune kada riječi izgube značenje. Razlog tomu da Trump ima manje poštovanja prema istini nego itko drugi ležu u njegovu uvjerenju da je istina podređena njegovoj volji. Iz Lockeove perspektive to predstavlja dvostruko kršenje: razuma i božanskog poretka koji ga omogućava. Za Lockeja je zavjet istine jedan od najboljih pokazatelja da čovjek razum prima kao Božji dar. Namjerno obmanjivanje drugih jest kršenje njihova razuma. Laž potkopava društveni ugovor jer uništava povjerenje na kojemu se zasniva sva komunikacija. Za Lockeja je to i intelektualno nepošteno i moralno ponižavajuće jer krši prirodni zakon koji ljude povezuje u razumnoj zajednici.

Locke državu shvaća kao alat za zaštitu prirodnih prava koje je Bog dao pojedincima: život, slobodu i vlasništvo. Politička moć nije samodostatna, već izvedena iz prirodnog zakona, koji je za Lockeja Božji zakon u stvaranju. Svaki vladar koji prijeđe te granice gubi svoj legitimitet. Locke jasno daje do znanja da vladar koji prekrši prirodni zakon i pokuša sebe učiniti apsolutnim

kucavicom demokracije, Trump ga reducira na izraz slabosti. On od svojih predstavnika očekuje da pokažu slijepu odanost, a ne da samostalno prosuđuju. Političare koji se s time ne slažu stalno se napada, čak i kad postupaju po vlastitoj savjesti ili se vode činjenicama. Time se slabi prostor principijelne nejednakosti i intelektualnog samoodređenja koji je Mill nazivao žilom kucavicom demokracije.

Mill je smatrao da društvo ima obvezu pomagati najugroženijima. Sukladno tomu, zagovarao je politiku sustavne preraspodjele kako bi se ispravile strukturalne nejednakosti koje nastaju u tržišnom gospodarstvu. Time želi reći da razmatranje ekonomskog izjednačavanja *ne* može nadjačati imovinsko pravo jer je ono fundamentalno povezano sa slobodom i samoodređenjem pojedinca. Također, vjeruje da imovinsko pravo ne smije odvesti u neograničeno stvaranje ekonomske dinastije. Primjerice, ograničeno nasljedno pravo unutar nekoliko generacija dovest će do značajnoga ekonomskog izjednačavanja bez kršenja imovinskog prava onih koji su zapravo stvorili te vrijednosti. Mill zamišlja sustav u kojem se država što je manje moguće upliće u gospodarstvo, ali istovremeno postavlja juridičke okvire koji ograničavaju ekstremno gomilanje bogatstva, štite imovinsko pravo i osiguravaju da tržište funkcionira slobodno i pravedno.

Trump se predstavlja kao branitelj tržišta, ali istovremeno napada institucije i norme koje osiguravaju pravednu konkurenciju: neovisne sudove, slobodne medije, administraciju bez osobnog pritiska i stabilan pravni okvir. Njegova politika favorizira nagomilano bogatstvo i slabi mehanizme ekonomske mobilnosti poput obrazovanja, profesionalnih prava i otvorenog tržišta. Dok Mill tvrdi da je snaga društva ovisna o suprotstavljanju

ekonomskoj dinastiji i davanju realnih mogućnosti za uspjeh što većem broju ljudi, trampizam osnažuje ekonomski poredak u kojem se moć i sredstva gomilaju u uskom društvenom sloju često povezanom s političkom odanošću, a ne konkurentnošću. Trump se ne bori protiv nejednakosti, već je iskorištava te ne vjeruje u institucije, pravne principe i ekonomska pravila igre koja su nadređena njegovoj volji. To nije liberalno tržišno gospodarstvo, već politizirani ortački kapitalizam koji potkopava i slobodu i pravednost.

Za Milla, sloboda nije prirodno stanje, već odraz kulture. Ona zahtijeva obrazovanje, karakter i javnost koja cijeni razumnost. Bez njih, sloboda postaje kaos prožet voljama i samo isprazni slogan u rukama demagoga. Trump stoga ne predstavlja slobodu, već njezinu karikaturu. Mill je upozoravao na osobe poput njega: snažne muškarce koji tvrde da govore u ime naroda, dok zapravo apeliraju na njihove najniže nagone. Demokraciju se može obnoviti samo ako se ponovno pronađe moralni smisao slobode, ali to zahtijeva da građani nauče misliti samostalno poštujući istinu, razum i ljudsko dostojanstvo.

Zaključno, valja spomenuti kako je Hayek potkopao vlastite liberalne principe iskazavši podršku diktaturi Augusta Pinocheta u Čileu. Ta diktatura uključivala je mučenja, otmice, ubojstva, cenzuru i političko nasilje te je očito kršila sve što je Hayek inače normativno branio. Njegovi govori u 1970-ima, u kojima je Čile pod Pinochetom nazivao potencijalnim „prijelaznim režimom“ u smjeru slobodnog društva, i njegova spremnost da tom režimu dade intelektualni legitimitet u jakom su kontrastu s njegovim dotadašnjim idealom pravne države. Režim bez političke slobode i pravne sigurnosti ne može se opravdati samo na temelju uvođenja tržišnih reformi. To bi značilo da se liberalizam svodi na ekonomsku tehnokraciju. Hayek je vjerovao da bi privremena autoritarna vlast u ekstremnim situacijama mogla biti bolja od totalitarnog socijalizma ako zapravo rezultira uspostavljenjem pravne države i demokracije. Problem leži u tome što takva obrana liberalizam pretvara iz principa u prognoze. Sloboda više nije normativni zahtjev u sadašnjosti, nego mogući ishod u budućnosti. To otvara vrata prihvaćanju teških napada u ime slobode, na što je Hayek inače upozoravao. Kada je riječ o Čileu, iznevjerio je vlastiti uvid: sloboda se ne može osigurati proizvoljnom moći, čak ni kad se to čini „samo“ privremeno. Podržavanje diktature jer „može“ odvesti u slobodu isto je što i svodenje liberalizma na instrument, čime gubi svoju snagu.

Leo Strauss: Samouništenje liberalizma

Lea Straussa (1899. – 1973.) tumači se na mnogo različitih načina, ali zasigurno se može reći da je pokušao provesti racionalno istraživanje dobrog društva. On smatra da je ono izgubljeno iz vida u modernizmu te da se treba vratiti klasičnim, filozofskim istraživanjima, naročito Platonu i Aristotelu. Osim toga, bio je zagriženi protivnik historizma, relativizma i svjetskog nihilizma, koji su po njegovu mišljenju prožimali političku kulturu 20. stoljeća i omogućili samouništenje totalitarizma i liberalizma. Strauss polazi od toga da je zadaća političke filozofije preispitati pitanja poput onog što je pravda? To pitanje zahtijeva normativne procjene, moć prosudbe i sposobnost razmišljanja o ciljevima umjesto o sredstvima. Međutim, filozofija je u modernizmu svela politiku na pitanje o tehnici, na primjer o tome kako se može postići kontrola ili sigurnost u društvu. Kad se tradicionalno pitanje o dobrome društvu izgubi iz vida, nastaje prazan prostor koji se puni ideologijama, masovnim sugestijama i tehnokratskom vlašću.

Straussova politička filozofija bila je politička dijagnoza suvremenosti koliko i rekonstrukcija klasične tradicije unutar političke misli. Iz njegove bi perspektive Trump predstavljao ispunjenje povijesnog razvoja u kojem politiku zamjenjuju retorička manipulacija, normativno razmišljanje i relativizam, a javna rasprava